

TÁRKÁNYI ÁKOS

AZOK A GAZ KOLDUSOK...

Mélyinterjúk

A sajtóban és a közvéleményben is fel-felbukkannak sztereotip negatív képek a koldusokról (Papp 2013; Pécsvárad é.n.)¹. Ezek szerint ők vagy bérkoldusok, akik egy bizonyos „koldusmaffia” részeként a megbízóiknak koldulnak, vagy pedig lusta alakok, akik munkavállalás helyett a tisztességes, dolgozó embereken élősködnek (és emellett alkoholisták is, akik a kapott pénz zömét szeszes italra költik). Előbbiek tehát nem „valódi” koldusok, mert a „maffiának” gyűjtenek, és az utóbbiak sem, mert ha akarnának, találnának munkát, amiből megélnék, így tulajdonképpen nem szorulnak rá a koldulásra, illetve a kapott adományokra² (Maróti 2015).

A kutatásunk³ hipotézise az volt, hogy ez a két sztereotip elképzelés legalábbis az esetek zömében nem igaz. Tehát feltevésünk szerint a koldusok zöme nem a koldusmaffiának dolgozik, hanem magának gyűjt és azért, mert tényleg rászoruló⁴. Ennek a hipotézisnek az igazolása vagy cáfolata nem egyszerű. Lényegében indirekt módon lehetséges: nem pusztán néhány egyszerű, közvetlen, célratoró kérdéssel, hanem különböző koldusok életének mélyinterjúkkal való részletes, alapos feltárása révén. A mélyinterjúzás alkalmas lehet különböző – kvantitatív kutatási módszerekkel nehezen vagy nem megközelíthető – rétegek, szubkultúrák életkörülményeinek a feltárására (Bögre 2003).

Elképzelhető, hogy aki nem akar interjút adni, az azért áll így hozzá, mert hallgatni akar morálisan negatívnak tartott életmódjáról, vagyis arról, hogy élete és személye cáfolja a hipotézisünket. Az ilyen esetekről – amikor valaki megtagadja a válaszadást – csak statisztikát készíthetünk. Ennek a statisztikának

¹ Magam személyesen is találkoztam több negatív véleménnyel, értelmiségiek részéről is, és tanúja voltam ezzel a kérdéssel kapcsolatos éles vitáknak is. (SZEMlélek 2017.; O’Loughlin 2017)

² 100-150 évvel ezelőtti elképzelések „köszönnek vissza” ezekben a sztereotípiákban.

³ A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, Kutatási gyakorlat szeminárium keretében zajlott a mélyinterjú készítése 2014-ben. Az alkalmazott módszereket, kérdezői vezérfonalat illetően lásd e cikk végén a „Jegyzet”-et.

⁴ Pusztán személyes tapasztalataim alapján javasoltam ezt a kettős föltevést hipotézisként (amit a kutatást végző diákok el is fogadtak kiindulópontnak). Én szoktam adni a koldusoknak, így sok apró találkozás folytán van némi rálátásom arra, hogy kifélék-mifélék szoktak lenni, szemben azokkal, akik nem szoktak adni. Személyes tapasztalataim alapján alakult ki a fenti benyomásom (ami persze, az angolszász szakirodalomban szokásos elnevezéssel a legjobb esetben is csak „anekdotikus bizonyíték”). Felmerül az emberben, hogy „de hát kik ezek az emberek?” Járok köztük az utcán, látom őket... Tényleg látom? Mi van a fekete városi legendák mögött? Mi van egy-egy személy mögött, milyen sors? A legtöbbnek alighanem fogalma sincs róla, kihez fordulhatna plusz pénzért. És azt hiszem, általában nincs is kihez.

a révén lehet egy képünk arról, hogy amennyiben az általunk interjúkkal feltárt esetek igazolnák a hipotézisünket, a megkérdezettek összességének mekkora része lehet a „gyanús” kategóriában (ahol talán éppen a hipotézisünk ellenkezője a jellemző). A többieknél a meginterjúvoltak által elmondottak valóságossága, belső logikája, koherenciája tanúskodhatott az interjúalanyok őszintesége mellett (vagy ezek hiánya tehetette kétségessé azt).

Megjegyzendő, hogy a témának – a koldusok kutatásának – van átfedése a hajléktalanok kutatásával⁵, de nem azonos vele, hiszen nem minden koldus hajléktalan, és nem minden hajléktalan él koldulásból. A koldusok kutatása, mint önálló téma nemigen létezik, legfeljebb a hajléktalanok kutatása kapcsán kerül valamelyest képbe.

Nem egy „jól megkutatott” terület ez. Hasonló hazai kutatásra csak egy-két periférikus példát lehet találni⁶. Így kutatásunk amolyan „próbafúrás” volt egy tudományosan nagyrészt feltáratlan területen. Eredményeink további kutatások alapjaként szolgálhatnak. Hasonló külföldi kutatásra példa az indiai Madurai Intézet tanulmánya (Madurai 2012).

Tucatnyi teljes, és ugyancsak mintegy tucatnyi részleges interjú készült. A teljesen sikertelen próbálkozások száma mintegy 30 volt. Így az összesen mintegy 50-55 megkérdezett személynek alig negyede⁷ adott teljes interjút. Az elkészült teljes interjúk természetesen nem nyújtanak reprezentatív képet a koldusok világáról. Annyiban nem, hogy könnyen lehet, egyik vagy másik, általunk felfedezett „típus” aránya kisebb vagy nagyobb annál, mint ahogyan interjúalanyaink között felbukkant. Annyiban viszont mégiscsak jellemző a kép, hogy bemutatja a koldusok világának sokszínűségét, és néhány alapvető közös tényezőt, amelyek egyaránt jellemzők az életútjukra és helyzetükre.

De egyáltalán ki is tekinthető voltaképpen koldusnak? Koldus-e a kéregető utcazenész, aki ad is valamit cserébe a járókelők pénzéért? Koldus-e az erőszakos „lejmoló”, aki már-már kirabolja azt, akit meg tud félemlíteni? A „ki tekintendő koldusnak” kérdése konkrétan fölmerült a kutatásunk során, mivel az egyik meg-

⁵ Mindenesetre a hajléktalanok meglehetősen nagy száma is figyelemre méltó a kérdés szempontjából, hiszen egy részük feltehetően koldulásból vagy abból is él. A Város Mindenkié (AVM) csoport blogján közzétett statisztikai összegzés szerint *„2015 során legalább 12 ezer ember kényszerült arra, hogy legalább egy éjszakát éjjeli menedékhelyen töltsön, azaz a legalacsonyabb színvonalú szállásnyújtó ellátást vegye igénybe, 9000 ember élt átmeneti szálláson, több mint 30 ezer ember vett igénybe nappali ellátást, vagyis szüksége volt segítségre alapvető szükségleteinek kielégítésében, utcán pedig legalább 3000 ember élt.”* (AVM 2016)

⁶ Említésre méltó például Mustó Péter jezsuita szerzetes tapasztalata is, aki 2006-ban, Münchenben végzett afféle kulturális antropológiai kutatást, amikor maga is kipróbálta a koldus szerepét (Mustó 2006). Bár a motivációja inkább filozófiai-vallási jellegű volt, a tapasztalatainak a leírása értékes szociológiai szempontból is. Különösen említésre méltó, hogy ott egy punk fiú kivételével senki nem állt szóba vele, aki mintegy rokon identitásának, ideológiai azonosulás tárgyának tekintette őt. Véleményem szerint ez is azt mutatja, hogy a koldusok világa mennyire ismeretlen, elszigetelt, fehér folt a társadalom többi része számára, és ez Magyarországon is így lehet.

⁷ Mivel a részleges interjúk egy része is hasznavehető, ezzel a megkérdezettek mintegy harmada nyújtott érdeminek mondható információt.

kérdeztünk egy (teljes interjút adó) virágáros néni volt, akinek a tevékenysége formálisan nem koldulás, bár csaknem az. Ő akkor „megfelelő” interjúalany volt és „valódi” koldus? (Mi végül is annak tekintettük.)

Szóval kit tekintünk koldusnak és miért? Talán nem lehet egészen pontosan meghúzni a „koldus” fogalmának határát, az csak hozzávetőlegesen megadható. Ha a „pénzszerzési módszerek spektruma” felől közelítjük meg ezt a kérdést, akkor a skála két végén található két szélsőséges típus egyike a mi szegényesen éldelgélő virágáros nénink a maga néhány kis csokrával és azzal szerzett „profittal”, de hasonló a zenélő vagy éneklő kéregető, aki ad is cserébe valamit az adományért. Így az ő esetükben nem „tisztá” koldulásról van szó. Ők nemcsak koldusok, hanem már egy picit kereskedők vagy szolgáltatók is. A skála másik végén pedig ott van a bűnözőlet határán levő, néha azt talán át is lépő „majdnem rabló”, aki fenyegetően kéreget. A skála utóbbi végén „enyhébb változat” az, aki erőszakosan, zaklató módon teszi ugyanezt. Aztán van, aki nem erőszakos, hanem „csak” csaló, hazug. A skálának ezen a végén tehát az erkölcstelen, esetleg akár törvénytelen módon gyűjtögető emberek állnak⁸, akiknél szintén problematikus a koldus minősítés, és nem tekinthetők tisztán annak⁹.

Ami a hipotéziseinket illeti – bár a hallgatók által megkérdezett koldusoknak csak mintegy a negyede, 12 személy adott teljes interjút (és jó harmada, összességében, az előbbiekkal együtt több, mint 20 személy volt kész érdemi információt nyújtó, legalább részleges interjút¹⁰ adni), akik adtak, azok között egyetlen „koldusmaffias” esetet sem találtunk Budapest különböző kerületeiben. Egy megkérdezett személy tapasztalta, hogy megpróbálták beszervezni egy „maffiába”, de ő nem hagyta magát. Mindenki azt állította, hogy magának gyűjt.

Ami pedig a „munkakerülést” illeti, interjúalanyaink zömének kora vagy egészségi állapota miatt halvány esélye sem volt arra, hogy munkát találjon. Volt olyan családapa, aki alacsony keresetét egészítette ki koldulással. Akadt néhány

⁸ Személyesen találkoztam több, ezekbe a kategóriákba sorolható esettel – például olyanval, aki állítólagosan beteg nagyszülője vagy unokája gyógyulására gyűjtött, aztán a többedik, különböző körülmények között történt találkozásunk után és néhány kérdésemre adott válaszuk alapján kiderült számomra, hogy hazudnak.

⁹ Egy másik lehetséges kategorizálási szempont a rászorultság mértéke – eszerint „*koldus az, aki valóban rászorul a kéregetésre, különben éhen halna*”. Mivel éppen a rászorultság mértékének az életút-interjú révén való tisztázása volt kutatásunk célja, nem indulhattunk ki abból, hogy „*nem kérdezzünk meg olyanokat, akik valószínűleg nem is rászorulók*”, mert ezt senkiről nem tudhattuk előre a megkérdezésük nélkül. Megjegyzendő, hogy ez a definiálási elképzelés szorosan összefügg azzal a negatív sztereotípiával, mely szerint „a koldusok csak lusta élősködők”, és a kettő – a definiálási módszer és a negatív sztereotípiá – együtt mintegy azt a képet nyújtja, hogy „koldusok valójában nincsenek is”, hiszen mindegyik csak rászorulónak látszik. Egy ilyen hamis szemlélet egyfajta módszer lehet a koldusok „elméleti eltüntetésére” olyanok számára, akik nem szívesen szembesülnek a létezésükkel. Persze lehet gyakorlati, adminisztratív módszerekkel is eltüntetni a közterületről a rászorulókat, „a nyomor látszatát”, ahogyan például a budapesti VII. kerületi önkormányzat tette a közelmúltban, megtiltva önkénteseknek a Klauzál téren az ételosztást. (Heti Betevő 2017)

¹⁰ A részleges interjú azt jelenti, hogy a kérdező által feltenni kívánt kérdéseknek csak kis részére válaszolt a kérdezt, esetleg csak néhány információt osztott meg magáról, vagy teljes interjút adott, de nem engedte felvenni, ezért az általa megosztott információk csak részlegesen lehettek utóbb rögzítve.

olyan eset is (a teljes interjú adók negyede), ahol deviáns életút részeként alakult ki a – részben – koldulásból élés.

Általában nem a „szerencse fiai” a koldusok. Megtudtuk még róluk, a részleges interjúk révén is, hogy volt, aki állami gondozott volt korábban, és volt, aki nemrég vesztette el hozzátartozóját.

Aki nem adott interjút, vagy csak részlegeset, azok között jóval nagyobbak tűnt a hajléktalanok aránya (a felmérést végzők egyéni benyomása szerint), mint azok között, akikkel teljes interjút sikerült készíteni¹¹.

A munkakereséssel illetve a munkát találás esélyével kapcsolatban megjegyzendő, hogy Magyarországon jelenleg mintegy 0,6-0,7 millió potenciális munkavállalónak nincs munkája (Ferge 2017). A hivatalos 0,4 millió munkanélkülin felül még sokan vannak, akik nincsenek jelen a munkaügyi nyilvántartás rendszerében. Az egy adott időpillanatban kínált szabad munkahelyek száma általában néhány tízezer (KSH 2011–2016). Tehát tíz-húsz munkanélküli jut egy munkahely egy adott időpontban. Egyes „gazdasági válságövezetekben” illetve alacsony iskolai végzettségű vagy rossz egészségi állapotú emberek számára az említettnek is jóval kisebbek a munkát találás esélyei¹². Az általunk megkérdezett, teljes interjút adó koldusok pedig általában ezekbe a kategóriába tartoztak. Ez így, ekkora aránytalansággal nem igazán nevezhető munkaerőpiacnak, és ebben a helyzetben illuzórikus vagy cinikus lenne a munkanélküliségért az egyént illetve a munkavállalási szándék hiányát okolni.

Kevés választ kaptunk azokra a kérdésekre, amelyek a koldulásból szerzett bevételekre vonatkoztak. Valószínűleg azért, mert – mint azt többen hangsúlyozták a megkérdezettek közül – a napi adomány mértéke rendkívül hullámzó. Volt, aki azt állította, hogy „jobb napokon” 1000-1500 Ft is összejön. Mások 3-5 ezer forintot maximumokat emlegettek. E kétféle információ „összefér”, amennyiben elképzelhető, hogy egy-egy „emlékezetes nagy fogás”, kiemelkedően szerencsés nap akad, amikor 3 vagy 5 ezer forintot is szoktak kapni, de inkább az 1000-1500 forint az, ami az átlag feletti, jobb eseteket jelenti. Mindennek alapján talán havi 30-40 ezer forintra tehető a koldulással szerzett bevétel a legtöbb esetben. (Az általunk szerzett információ kevés, ezért ez csak egy bizonytalan becslés.) A bevétel évszak szerint is hullámzó – nyáron több mint télen. (Nyáron talán a turisták

¹¹ A következőképpen alakult a „lakhatási statisztikája” azoknak, akikkel teljes interjút tudtunk készíteni, és azt is megmondták, hol laknak.

Saját lakásban lakik	1
Bérli	2
Rokonnál, barátánál lakik	2
Hajléktalan, hajléktalanszállón lakik	1
Hajléktalan, utcán él	3

Tehát a 9-ből 3, azaz egyharmaduk volt utcán élő hajléktalan.

¹² 2005–2015-ben 7-11% volt (hivatalosan) a munkanélküliség aránya, de a csak 8 osztályt végzettek között 15-25%-os volt, a 8 osztályt sem végzettek között 30-50%-os.

miatt több a bevétel, vagy azért, mert a jobb idő miatt egyszerűen valamivel több időt töltenek a járókelők az utcán.)

Az 1000-1500 forintos becslés egy olyan interjúalanytól származott, aki utcaseprőként dolgozik. Feleségét és három gyermekét ebből nem tudja eltartani, ezért szorul rá a koldulásra¹³. Számoljunk: kb. 35 ezer forintba tehetjük a koldulásból származó havi bevétel átlagát, ehhez hozzáadhatjuk a három gyermek után járó családi pótlékot, ami 48 ezer forint, és a GYES-t, ami 28 500 Ft, az utcaseprésért kapott havi bére 40 és 45 ezer forint között van. Így talán havi 150-155 ezer forint lehet az ötfős család havi bevétele. Az egy főre jutó jövedelmük mintegy 30-32 ezer forint. Az összbevételeük illetve az egy fogyasztási egységre jutó jövedelmük egyaránt mintegy a felét teszi ki a 2013-as létminimumnak¹⁴ (KSH 2013). A koldulás nélkül ez az amúgy is rendkívül alacsony családi jövedelem még alacsonyabb lenne, így esetükben a koldulás gyakorlatilag létszükséglet.

Ami a kiadásokat illeti: azon koldusok közül, akik nem hajléktalanok (a teljes interjút adók többsége) többen havi 40 ezer forintos lakbért említettek. Volt, aki-nél az ezen felüli rezsi költség volt további 40 ezer forint. A koldulásból származó jövedelmet minden esetben teljesen felérték, félretenni nem tudtak belőle azok, akik ilyesmiről beszámoltak. Ugyanakkor akadt több olyan interjúalany (3-an a 12-ből), aki nyaranta annyit összeszed, hogy olyankor nyomorgó szüleinek is tud egy kis pluszt adni.

Sokszor azért jönnek el faluról, mert ott olyan nagy a nyomor, hogy úgy érzik, terhére vannak a családjuknak. Ezért jönnek „szerencsét próbálni” a nagyvárosba. A leszakadt vidékek szegénységét „exportálják” a fővárosba, vagy a nyomorgó rétegeket viszik ki az utcára.

„Messze vannak, mindenkinek családja van. Meg jött ez a sok munkanélküliség, és őket is elérte” – így beszélt egy interjúalany a hozzátartozóiról.

Olyan is akadt, aki – önzetlenségből vagy büszkeségből, vagy talán a kettő valamiféle keveréke alapján – nem is erőlteti a rokoni segítséget.

„Nem akarok senkinek a nyakán élni. ...Nem akarom, hogy sajnáljanak.”

Egyes esetekben a hozzátartozókkal megromlott viszony is oka lehetett a nehéz helyzet kialakulásának. Ellenségesség, rágalmak voltak jellemzők például egyikük szülei részéről a feleségével (a szülei menyével) szemben gyermekeinek vállalása miatt. (Ami emlékeztet az Ormánság történetére, ahol a nyomor vagy a belőle való kiemelkedés vágya miatt morálisan elítéltté vált a gyermekvállalás.) Akiknek ismerjük a családi állapotát (6-an), azok közül csak egyedül ő volt há-

¹³ Ez az eset rámutat a dolgozói szegénység problémájára, vagyis arra, hogy sok embernek hiába van munkája, a keresete még így is kevés a megélhetéshez. 2015-ös adatok szerint „a foglalkoztatott létszám 27,4 százaléka annyit kap kézhez, hogy főállásából nem tud létminimum feletti nettó jövedelmet keresni.” „Az aktív korú háztartásokban élők 48 százaléka, a 18 év alatti gyerekek 62 százaléka élt a létminimum alatt 2015-ben.” (Kiss, 2016)

¹⁴ A 2014-es évre is érvényes lehet ez, mivel ebben az évben lényegében nem volt infláció.

zas, a többiekénél felbomlott tartós párkapcsolat vagy özvegyülés volt az életútjuk során.

Van, akit testvérei ruhaneművel segítenek (két interjúalany). Egyet némi kis pénzzel is („néha négy-ötszáz forintot” kap). Egy esetben gyermeke segíti. Mindenesetre úgy tűnik, a koldusoknak általában a családja is annyira elesett helyzetben van, ami alig jobb, mint maguké a koldusoké, így részükről sem számíthatnak komoly segítségre.

Ketten említették, hogy van jelenleg barátjuk, egy pedig azt, hogy bizalmatlanságból nem barátkozik. Van, akinek a számára a kutya pótolhatja a barátot. Persze, ha megengedheti ezt magának. Egyikük elmesélte (a részleges interjút adók közül), hogy kutyájától a nyomora miatt kellett megválnia. Egy másik (szintén nem teljes interjút adó) számára a kutyája gondozása jelentett egyfajta „sikert”.

Interjúalanyaink helyzetét bemutatják szavaik. Nem is „kell” okvetlenül idősek vagy betegnek lenni ahhoz, hogy valaki anyagilag kilátástalan helyzetbe, nyomorba kerüljön.

„Ma már minden becsületes embernek nehéz. Én se vagyok alkoholistá, se bűnöző, öreg se, szakmám is van, nem vagyok egy zseni, de jól dolgozok, még sincs lehetőség se itt, se ott.”

„És aztán már az volt a kérdés, hogy a számlákat fizetjük, vagy pedig enni-valót veszünk. És akkor ez késztetett arra, hogy kijöjjenek.”

Más esetekben – és inkább ez látszik jellemzőnek – idősebb vagy tartósan beteg emberekről van szó. Többnyire idősebbek voltak az interjúalanyaink. Bár csak egy 55, és egy 67 évesnek ismerjük konkrétan a korát. Leginkább az 50-es korosztály tűnik jellemzőnek. Viszonylag tipikusnak tűnő történet: volt munkája, majd munkanélküliség és több alkalmi munka, végül egészségi állapota miatt már utóbbiakat se tudta elvállalni, maradt a koldulás. Volt, akinek az életét tekintve önmagát nem kímélő, az egészséget kockára tevő munkatempóról lehet beszélni, vagy a számára túl magas nyugdíjkorhatárról.

„Sajnos beteg lettem, ez van.” „Gyógyszert szed?” „Azt nem tudom megvenni.” „Mi a betegsége?” „Agyvérzés, infarktus, meg érszűkületes lett a lábam. Az nagyon fájdalmas.” „Romlik, mióta utcán él?” „Igen, érzem.” „Kitől tud segítséget kérni?” „Itt, a Mexikói úton van a kórház. Ott voltam tavaly, de megmondták, hogy gyógyíthatatlan beteg vagyok, nem tudnak semmit csinálni velem. Mondták, hogy igyak, egyek.” „Gyógyszert kapott?” „Igen, adtak.”

„És miért nem próbál munkát keresni?” – kérdeztük egy másik interjúalanytól. „Próbáltam én, de mondom, csak egy ideig voltam mindenütt” – válaszolta. „Voltam közmunkán is. Össze-vissza. Most már nem tudok, fáj min-

denem.” „Milyen az egészségi állapota, amióta koldulásból él? Volt már beteg azóta?” „Hát persze, egyfolytában beteg vagyok. Azért sem tudok már dolgozni.” „Milyen betegségei voltak?” „Mondom, fáj mindenem, a csontjaim, a lábam, a kezem, a gyomrom. Mit akar még?” „Amióta koldulásból él, ment-e már orvoshoz?” „Nem tudok, mert kéri a kártyát.” „Költötte-e már a pénzét gyógyszerre?” „Csak amit csak úgy lehet kapni megfázásra. Volt, hogy adtak a patikában csak úgy... Ott még ismertek régen.”

Elég szomorú eset a gyógyíthatatlan (vagy annak minősített) betegről – aki ráadásul még koldus is – lemondó orvosok esete. A szegénységében a szükséges gyógyszert megvenni nem tudó emberé. Vagy „a kártya”, azaz a társadalombiztosítási jogviszony hiánya miatt az orvosi ellátás hiánya¹⁵ (LalaZui é.n.).

Volt, akit a „bankhiteles válság” érintett, személyes sorscsapásokkal együtt.

„...rokkantnyugdíjas lettem, nagyon kevés volt a pénz. Előtte felvettük a hitelt lakástatarozásra, nem gondoltam, hogy a férjem is meghal. ...a hitelt, azt vonják lakásra...” „És közben meg itt tetszik lakni egy ismerősnél?” „Hát, muszáj, itt, addig, míg le nem vonják.”

Ez a kérdezett beszáll a rezsi kifizetésébe. Így olcsóbb, mintha egyedül kéne fenntartania egy lakást. Ezen kívül azért is koldul, *„mert nagyon drágák a gyógyszereim, 12 ezer forint. Cukros is vagyok, enni is úgy kell, hogy pontosan, szóval ezt nem tudtam volna fedezni. De a Jóisten minden napra kirendeli.”*

Persze ez a „minden napra kirendeli” csak úgy magyarázható (még vallásos hittel is), hogy vannak olyan emberek, akik nap, mint nap megszánnák őket és segítenek nekik. És akik eléggé tájékozottak a koldusok helyzetéről ahhoz, hogy negatív sztereotípiák ne akadályozzák őket, és ne tegyék számukra mintegy „lát-hatatlanná” a koldusokat.

A koldusok is érzik, a velük kapcsolatos negatív hozzáállást.

„Nem nagyon merek kéregetni, mert van úgy, hogy lenézik az embert és akkor azt mondják, hogy „na, húzzál innen”. Jó, mondjuk én megértem őket teljes mértékben. Meg van, aki éppenséggel szívesen adna, de neki sincsen.”

„Nem kéregettem sose, csak elfogadtam, amit az emberek adnak – ez nagy különbség” – mondta egy másik.

¹⁵ Budapesten néhány helyen (pl. a Kürt utcában, a Menhely Alapítvány egyik intézményében) működnek olyan intézmények, amelyek segítik hajléktalanok, illetve társadalombiztosítási jogviszony nélküli emberek orvosi ellátáshoz jutását, de ezekről sokan nem tudnak azok közül, akiknek szüksége lenne erre.

Többük esetében (4-nél a 12-ből) komolyan vallásos emberekről van szó. A vallás nemcsak belső, lelki ügy lehet a számukra. Van, aki baptisták által fenntartott hajléktalanszállón él. Mások a katolikus karizmatikus Új Jeruzsálem Közösség által fenntartott 'Csak Egyet' nappali melegedő és gondozási központ révén kaptak testi és lelki segítséget. Megint mások szociális munkások révén jutottak meleg ételhez vagy kabáthoz. A „Zsíros” egy olyan hely a Moszkva téren, ahol zsíros kenyeret kaphatnak.

Akadtt három fiatal férfi az interjúalanyaink között, akiknél közös volt a sérült családi háttér – árvaság – és az, hogy viszonylag jó egészségi állapotuk és képességeik révén még akár ki is kerülhetnek ebből a periférikus és veszélyes helyzetből. Ők deviáns életút révén kerültek olyan helyzetbe, ahol a koldulás is életük része. Náluk még „van esélye” a külső segítségnek, a szociális munkának. Még visszatérhetnek a társadalomba. (Ami nem azt jelenti, hogy könnyen és gyorsan olyan tartós munkát tudnának találni, amiből megélnek, és hogy ne szorulnának rá ők is a koldulásra.) A többségre azonban nem ez volt a jellemző. Kevés az esélyük, még ha meg is lenne a szándék. „Látszott rajta, hogy a helyzet, amibe belekényszerült, mélyen elszomorítja. Szeretne kitörni belőle” – jegyezte fel egy hallgató az egyik interjúalanyról. Többen mondtak szomorú, reménytelenségről valló szavakat az interjúalanyaink közül, ami érthető a helyzetük ismeretében. Ez egy olyan helyzet, amit tovább nehezíthet az a társadalmi réteg, amelybe lesüllyedtek.

„Az első nap, amikor idejöttem, odajött hozzám egy csöves és azt mondta, hogy ha valaha is meglátlak itt, akkor meghalsz. Hát, mondom, pedig holnap is meg fogsz látni. Úgyhogy azért mondom, hogy nem olyan egyszerű az élet.”

A hatóságok hozzáállása is van, amikor csak tovább ront a helyzeten.

„...még 2002 körüli időszakba... jöttek a rendőrök... hogy menjek el, hogy nem lehet koldulni. És egy időbe mindig hoztam magammal a törvényt, hogy amit én csinálok, azt nem tiltja a törvény. Ugye, nem szólítok meg embereket, azt lehet. És aztán egy idő múlva megelégtették a rendőrök, és azt mondták, hogy őket nem érdekli a törvény. Úgyhogy volt egyszer, hogy megállt előttem három rendőr, és akkor egyik mondta, hogy »beviszünk és megverünk«. És akkor mondtam, hogy »de hát miért«. Ő mondta, hogy »hát mer' nem adod oda a személyidet«. »De« – mondom – »odaadom én. De mi megverünk.« »Hát« – mondom – »nyugodtan vigyenek be, verjenek meg, majd utána elmegyek a tévéhez, rádióhoz, sajtóhoz, aztán elmesélem«. És akkor mondta, hogy de őket védi az ártatlanság. Mondtam, hogy engem meg nem érdekel. És érdekes, elmentek és nem vertek meg. De egy idő óta rendeseek, csak volt ilyen is.”

Kérdés, hogy hol lehetnének, és mit csinálhatnának még ahelyett, hogy koldulnak. „Hát hol üljek” – kérdezte egyikük az interjú során. A közmunkával is (legalábbis amennyiben az csak 4 órás) lényegében ugyanannyit tudnának összeszedni, mint amennyit (valószínűleg) a koldulással. De komolyabb munkavégzésre a többségük egészségi állapota alapján nem alkalmas. Tipikusan 3-4 órát szoktak naponta koldulással tölteni, télen kevesebbet, nyáron többet.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy az általunk megszólított koldusok jó egyharmada adott számunkra (teljes vagy részleges) interjút. Ezen interjúk szövege (legalábbis a teljeseké) logikus, hiteles, reális volt, így joggal gondoljuk, hogy az interjúalanyok őszinték voltak és a valós helyzetükről beszéltek. Közülük egyetlen „koldusmaffiás” esetet sem találtunk. Egy tapasztalta, hogy megpróbálták beszervezni egy „maffiába”, de ő nem hagyta magát. Mindenki azt állította, hogy magának gyűjt. Úgy tűnt, hogy általában létszükséglet számukra a koldulás.

Nem „kell” okvetlenül idősenek vagy betegnek lenni ahhoz, hogy valaki anyagilag kilátástalan helyzetbe, nyomorba kerüljön. De többnyire idősebb vagy tartósan beteg emberekről van szó. Leginkább az 50-es korosztály tűnik jellemzőnek. Viszonylag tipikusnak tűnő történet: volt munkája, majd munkanélküliség és több alkalmi munka, végül egészségi állapota miatt már utóbbiakat se tudta elvállalni, maradt a koldulás.

Akadtak fiatalok az interjúalanyaink között, akiknél közös volt a sérült családi háttér – árvaság – és az, hogy viszonylag jó egészségi állapotuk és képességeik révén még akár ki is kerülhetnek ebből a periférikus és veszélyes helyzetből. Ők deviáns életút révén kerültek olyan helyzetbe, ahol a koldulás is életük része. Ők még visszatérhetnek a társadalomba. Ami nem azt jelenti, hogy könnyen és gyorsan olyan tartós munkát tudnának találni, amiből megélnék, hogy ne szoruljanak rá a koldulásra. A többségre azonban nem ez volt a jellemző. Kevés az esélyük, még ha meg is lenne a szándék.

Bár nem tudjuk, hogy azok között, akik nem – vagy nem teljes értékű – interjút adtak, akadtak-e olyanok, akik koldusmaffiának dolgoztak, de annyit látunk, hogy a koldusok mintegy negyedére-harmadára ez nem igaz. A többiek esetében a hajléktalanok (vagy annak tűnők) viszonylag nagyobb aránya lehet az egyik magyarázó tényezője az interjú elutasításának. Az ő esetükben sem „kell” azt feltételeznünk, hogy azért nem adtak interjút, mert el akarták leplezni kétes üzelmeiket. Lehet, hogy volt ilyen eset is. Mindenesetre a kutatásunk annyit megmutatott, hogy van sok valóban rászoruló, nem a koldusmaffiának dolgozó valódi koldus. Ők többféle típust jelentenek, de összességében elmondható, hogy többnyire idősebbek, rossz egészségi állapotúak, és általában a családjuk nagyfokú szegénysége vagy sérültsége is oka annak a helyzetnek, amiben koldulásra kényszerültek.

Jegyzet

A kutatási terv készítése során együtt végiggondoltuk a különböző témaköröket, amelyek szerepelhetnek az interjúkban. Ilyenek voltak a kérdezett családja és egyéb (rokon, baráti) kapcsolatai, a munkavállalási története, egészségi állapota, a különböző (szociális és egyéb) intézményekkel és hatóságokkal való kapcsolata. Kérdéseink az interjúalanyok bevételeire és kiadásaira, hétköznapi életvitelére, a többi koldussal való kapcsolatára is vonatkoztak.

Összeállítottuk az interjúk tárgykörök szerinti csoportokba tagolt kérdéseit. A hallgatók feladata az volt, hogy ezeket lehetőleg kívülről tudják, ne pedig papírról olvassák fel az interjú során. Az is alapelv volt, hogy nem szükséges mechanikusan sorra venni az interjú kérdéseit, hanem rugalmasan alkalmazkodni kell az interjúalany válaszaihoz. Így nem egyszer előfordulhat, hogy egy témakörre többször is vissza kell térnie a kérdezőnek, amíg sikerül megtudnia a kívánt információkat. Szóba került, hogy a beszélgetés légköre legyen laza és barátságos, és hogy ennek érdekében akár meg is kínálhatják valamivel a diákok az interjúalanyt (pl. szendvics).

A kérdőív összeállítása után először egymás közti tantermi, fikatív interjúval gyakoroltunk, majd közös tanár-diák interjú is készült utcai koldussal. Egy alkalommal pedig több koldussal készült csoportos tantermi interjú. Őket egy napali melegedőt vezető barátaim ajánlották, és általam fizetett „bérezés” ellenében adtak interjút. (Hogy a nélkül is adtak volna-e, ezt nem tudjuk.)

A hallgatók egy része párban, néha hármásban készített interjút. Egy-egy diák esetében két interjú elkészítése volt az elvárás a kurzus során. (Tehát négy interjú egy diákpárosnál.) Elfogadható teljesítménynek minősült az is, ha valaki sokakat megkérdezett, de nem járt sikerrel, amennyiben ezeket az eseteket töle telhető részletességgel leírta az interjúkról való statisztika készítése érdekében. Az is elfogadható eset volt – amennyiben kellően dokumentálta a hallgató, és több más próbálkozása is volt –, ha „részleges interjú” készült csak, amikor az interjúalanyok vagy nem engedték meg, hogy a diákok fölvegyék okostelefonnal az interjút, vagy pedig csak néhány információt adtak meg magukról. A hallgatók az okostelefonnal fölvert interjúk közül általában legalább egyet, esetenként kettőt is lejegyeztek.

Irodalom

- A Város Mindenkié (AVM): *Hány hajléktalan ember él Magyarországon?* 2016. 09. 03. 06:00 http://avarosmindenkie.blog.hu/2016/09/03/hany_hajlektalan_ember_el_magyarorszagon
- Bögre Zsuzsanna: *Élettörténeti módszer elméletben és gyakorlatban*. In: Szociológiai Szemle 2003/1. 155–168.
- Bögre Zsuzsanna: *Tények és/vagy konstrukciók?* Múlt-kor 2007. 08. 16. 13:24 http://mult-kor.hu/20070816_tenyek_esvagy_konstrukciok
- Ferge Zsuzsa: Foglalkoztatáspolitikai – munkanélküliség. In: Ferge Zsuzsa (szerk.): 2017. *Magyar társadalom- és szociálpolitika 1990–2015*. Budapest: Osiris.
- Heti Betevő: Hajtóvadászat civilekre – megbírságotkaptak az ételosztókat. 2017. 04. 5. 11:29 <http://nepszava.hu/cikk/1125707-hajtovadaszat-civilekre---megbirsagoltak-az-etelosztokat>
- Kiss Ambrus: *A dolgozói szegénység és a létminimum*. Új Egyenlőség 2016. 12. 05. <http://ujegyenloseg.hu/dolgozoi-szegenyseg-es-a-letminimum-2/>
- Koldusok, hajléktalanok, hangulatrontók. Véleményvezér 2010. 08. 02. http://velemenyevezer.blog.hu/2010/08/02/koldusok_hajlektalanok
- LalaZui: *Budapesti Hajléktalan Szállók és Ellátás é.n.* <https://www.slideshare.net/LalaZui/budapesti-hajlektalan-szallok-s-ellatas>
- Maróti Zsolt Viktor: „A nyomorgó Budapest” – szegények, koldusok, hajléktalanok a századfordulón. 2015. 09. 15. Újkor.hu – A velünk élő történelem. <http://ujkor.hu/content/a-nyomorgo-budapest-szegenyek-koldusok-hajlektalanok-a-szazadfordulon>
- Munkanélküliség (2003–2016)*. http://www.ksh.hu/thm/2/indi2_3_2.html KSH Munkanélküliség 2.3.2. A társadalmi haladás mutatószámrendszere
- Mustó Péter SJ: *Koldultál-e már? „Az Öreg Péter” lépcsőjén*, 2006. augusztus 20-26. Manréza Lelkigyakorlatos Ház http://manreza.hu/irasok/koldultalemar_mp.htm
- Neuberger Eszter, Abcúg: *Még a 22800 forintot is elvették a beteg munkanélküliektől*. 2017. 02. 07. 12:02 http://index.hu/belfold/2017/02/07/abcug_beteg_munkanelkuli_szocialis_halo/
- Eredeti cikk az abcug.hu-n: <https://abcug.hu/mintha-tajgetoszra-loknek-beteg-munkanelkulieket/> Frissítés (2017. 02. 07. 11:30)
- O’Loughlin, Michael J.: *After Pope Francis says give to beggars, a U.S. bishop says don’t*. Associated Press March 30, 2017. http://www.americamagazine.org/faith/2017/03/30/after-pope-francis-says-give-beggars-us-bishop-says-dont?utm_source=Newsletters&utm_campaign=3b14cdf212-EMAIL_CAMPAIGN_2017_03_23&utm_medium=email&utm_term=0_0fe8ed70be-3b14cdf212-57809521

- Papp Tibor: *Hogyan tüntessük el a koldusokat?* 2013. 01. 02. 06:39 Totalcar Magazin http://totalcar.hu/magazin/velemeney/2013/01/02/hogyan_tuntessuk_el_a_koldusokat/
- Pécsváradi Luca: *Koldusmaffia Budapesten?* Rexinfo é.n. http://www.rexinfo.hu/universitas/news_7996.html
- SZEMLElek: *Adni vagy nem adni a kéregetőknek?* http://szemlelek.blog.hu/2017/04/03/adni_vagy_nem_adni_a_keregetoknek 2017. 04. 03. (Eredeti megjelenés: americamagazine.org)
- TNN: *Madurai institute launches state-wide study on beggars.* The Times of India | Apr 4, 2012, 04.20 AM IST <http://timesofindia.indiatimes.com/city/madurai/Madurai-institute-launches-state-wide-study-on-beggars/articleshow/12526417.cms>
- Üres álláshelyek megoszlása és aránya összevont foglalkozási főcsoportok szerint – FEOR'08 (2011 – 2016) Utolsó frissítés: 2017. 03. 13. KSH Táblák (STADAT) – Évközi adatok – Munkaerőpiac 2.1.53.2. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qli055a.html
- Üres álláshelyek száma és aránya. 2013–2017. Utolsó frissítés: 2017. 03. 13. KSH Táblák (STADAT) – Évközi adatok – Munkaerőpiac 2.1.64. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qli027a.html